

XOC

MENORCA

Suplement
educatiu del
Diari Menorca

EduCaixa
Obra Social "la Caixa"

Curs 2019-2020

Nombre 164 | Dimecres 1 de juliol de 2020

3 ELS TRESORS DEL
MUSEU DE MENORCA

COL·LECCIÓ FLAQUER
Inscripció ibèrica
a una ceràmica
de So na Caçana

La generació de Greta Thunberg. Els joves saben que els escenaris que pronostiquen els científics són esgarrifosos.

El clima es posa en marxa

► La consciència dels joves sobre els efectes del canvi climàtic és fonamental per aturar la inèrcia de l'economia

Miquel Camps

E

ls perills que s'entreuen en el canvi climàtic s'han convertit en un dels motius que impulsa la gent a mobilitzar-se arreu del món. Les evidències cada vegada més paleses de les modificacions en el clima, ajuden a convèncer la societat. El pols entre governs i grans empreses ha marcat tradicionalment qualsevol negociació i l'aparició d'una ciutadania que es fa sentir, podria fer tombar la ba-

lança. Però només serà així si s'aconsegueix millorar l'efectivitat real de les accions.

● UN CONFLICTE QUE CREIX

Les qüestions ambientals van agafant força entre les generacions més joves i entre els adults que entenen que hi ha el risc de llegar un món poc presentable als seus descendents. Fa estona que els límits ambientals es van posant sobre la taula de les discussions del model de desenvolupament de l'espècie humana. Però mai com ara s'havia fet tant evident que els grans gels es fonen, que la temperatura augmenta cada any o que els fenòmens atmosfèrics agressius s'incrementen.

Com s'ha dit altres vegades, no és tant un tema d'intel·ligència com de consciència. La intel·ligència ha permès avanços tècnics i de coneixement molt

considerables, que permetrien obtenir un major benestar per a l'espècie humana sense provocar els problemes ambientals que s'estan generant. Però la manca de consciència frena els avanços. Perquè el joc d'interessos econòmics i barreres culturals injecten una inèrcia que atura en gran manera l'evolució que seria desitjable.

● LA REACCIÓ DELS JOVES

L'avantatge de pertànyer a la generació de la Greta Thunberg resideix en que és més fàcil visualitzar en carn pròpia en quin món pot tocar viure si no s'actua de manera decidida amb la qüestió del canvi climàtic. Si no es gestiona correctament aquest perill, els escenaris que dibuixen els científics són esgarrifosos. Una part d'aquesta joventut els ha analitzat, ho ha debatut. I després de veure la poca consistència de les deci-

sions que s'estan prenent a les cimeres mundials, han activat les conegudes protestes dels Fridays for future.

Durant els mesos que aquesta iniciativa d'estudiants es va mantenir activa, es va generar un discurs amb ressò i molts de progenitors es van sentir també interpel·lats. 2019 va ser un any ple d'activitats ciutadanes relacionades amb la problemàtica del clima, on els cartells fets a mà es van fer presents als carrers. Caldrà veure en quin grau la crisi del coronavirus haurà frenat aquesta onada.

La presa de consciència d'aquests joves ha començat a alterar la seva escala de valors. Havent entès que l'era del petroli ha començat el seu de-

Ve de la pàgina anterior >>

clivi i que les renovables no poden substituir totalment la gran taxa de retorn energètic que té el petroli, cal replantejar-se les necessitats reals davant les del consumisme malaltís. Així, agafar avions es considera una irresponsabilitat per la despesa energètica per càpita que impliquen. Una cosa és el preu i l'altre és el cost. I el cost ambiental també es té en compte.

● EL DUEL ENTRE EMPRESES I GOVERNS

Una bona part dels conflictes ambientals deriven d'això que se'n diuen les externalitats. És a dir, aquells costos - que acostumen a ser ambientals i socials - que no queden reflectits en el preu del mercat perquè, malgrat ser evident que es produeixen, no són assumits per qui els causa.

Imaginem una gran finca de regadiu, que usa molta d'aigua, adobs químics i pesticides per la seva producció. Hi haurà despeses d'electricitat per extreure l'aigua, o factures pels productes químics adquirits. Però no hi figuraran als balanços econòmics de l'empresa ni la minva de volum de l'aquífer, ni la contaminació per nitrats ni la pèrdua de biodiversitat provocada per aquesta activitat.

Que no es reflecteixin aquests efectes negatius en els indicadors econòmics vol dir que no es paga un preu pel deteriorament, per la pèrdua de capital natural. Els beneficis es privatitzen, mentre que les pèrdues es socialitzen. Tota la societat es veu perjudicada pels efectes negatius citats, però queden difuminats en un interès general que ningú defensa.

Una dinàmica similar passa amb molts dels problemes ambientals. El mercat es mostra eficient en altres aspectes, però no amb aquest. Per abordar-ho es necessària la intervenció

dels governs, mitjançant una regulació que limiti els mals als valors comuns i que els gravi amb impostos, als temps que ajudi aquells que actuen bé amb incentius favorables.

A escala mundial, aquesta és la gran lluita que es duu a terme a les reunions, als passadissos, als telèfons o als llocs habituals de trobada entre alts directius i governants. Els interessos de les grans corporacions econòmiques fan un pols amb els governants, que pateixen pel comportament dels seus votants a la pròxima cita electoral.

● VOTAR I FER-SE SENTIR ALS MERCATS

Fa molts anys que alguns sociòlegs van pronosticar que els conglomerats econòmics d'àmbit internacional es sabrien organitzar d'una manera més efectiva que els propis governs: pagant campanyes electorals, incorporant persones estratègiques als consells d'administració, incentivant campanyes a la contra i una llarga llista més de vies més o manco presentables.

Al nostre àmbit geogràfic, els governs són un dels actors clau que han de representar els interessos de la comunitat humana que hi viu. Són les principals institucions amb què ens hem dotat per a fer de portaveus principals de la ciutadania. Que ho

facin o no és una altra qüestió, però ho han de fer. Potser algunes empreses també prendran nota, si les campanyes poden influir de manera real en el comportament del consum, però no s'ha de perdre de vista que aquestes

Hi ha costos ambientals i socials que no queden reflectits en el preu del mercat i no s'assumeixen

tes corporacions responen generalment al requeriment d'uns accionistes escampats per tot el món, que exigeixen uns beneficis creixents d'any en any.

Per aquest motiu, i en aquest debat

sobre un canvi climàtic que no entén gaire de fronteres, els moviments ciutadans han de veure com reforçar el paper dels governs a les negociacions internacionals. Hi ha moltes maneres de fer-ho. Però una de les més efectives és mobilitzar la massa de votants, distribuir informació fidedigna, ajudar a la reflexió social col·lectiva i elevar un missatge clar que exigeixi avanços reals, no declaracions de bones paraules.

En aquest raonament, no sembla una bona estratègia pensar que l'anar a votar és fer el joc al sistema. Quan un govern sap que un col·lectiu no influeix en el vot, passa a tenir-hi un interès molt més secundari. Aquest sembla que sigui un dels problemes que afecta alguns moviments, que identifiquen les eleccions amb el manteniment de l'estatus quo. Mentrestant, els grans poders econòmics es freguen les mans.

Baise: un nom ibèric a la col·lecció Flaquer

Bartomeu Obrador Cursach

Investigador postdoctoral

E

I dipòsit al Museu de Menorca de l'extraordinària col·lecció particular del notari Joan Flaquer (Maó, 1877 – Madrid, 1963), qui fou tam-

bé comissari insular d'excavacions arqueològiques, ha proporcionat als investigadors una sèrie de materials de primer ordre pel que fa a l'antiguitat menorquina (de la prehistòria fins a l'època islàmica, encara que també hi ha materials posteriors) junt amb d'altres objectes procedents d'altres contrades mitjançant intercanvis. No debades el museu ha promogut una exposició el principal objectiu de la qual és difondre aquest llegat, en què hi destaquen els vasos de fons alt del jaciment de sa Mola (Alaior).

D'entre totes aquestes peces avui descriurem un petit objecte, que també es pot veure en l'exposició «Joan Flaquer i l'enigma dels 400 vasos. 50 anys d'arqueologia menorquina (1910-1960)» i el respectiu catàleg. Es tracta d'un fragment de ceràmica que té la particularitat de tenir una inscripció ibèrica, de les poques que han estat trobades de moment a l'illa, i que el seu antic propietari ja va saber identificar prou bé. Com les altres peces de la col·lecció Flaquer, aquest petit fragment ceràmic està mancat d'un context arqueològic estudiat de forma científica i això és un problema perquè sovint aquest context afegeix informació molt valuosa sobre la peça: per què s'emprava? Qui el feia servir? En quin lloc exacte? etc. Al costat de la peça, en Flaquer conservava una petita nota manuscrita en què ens dona un jaciment de trobada i un any: «por mi recogido en Sona Casana en 1943». Situat al terme d'Alaior, So na Caçana (forma normalitzada actual) és un dels jaciments més importants de Menorca que té una vida del bronze mitjà fins a l'època romana. Malauradament no podem saber en quin punt concret va fer aquesta troballa superficial.

El segon pas per tractar aquesta peça es mirar d'identificar el tipus de ceràmica i a quina casta d'objecte pertanyia originalment l'objecte. En aquest cas, la petita nota den Flaquer ja identificava que es tractava d'una ceràmica campaniana. Aquesta identificació ha estat confirmada fa poc per Joan C. de Nicolás, la persona que més extensament ha tractat les ceràmiques d'aquesta col·lecció, qui a més a més, ens diu que es tracta de la base d'un vas de Campaniana B. Aquest tipus d'estrils tenen un característic vernís negre, sovint adornades amb fulles i altres dissenys impresos en la base interna, i pretenen ser imitacions de ceràmiques gregues, que havien

Fragment de campaniana procedent de So na Caçana amb inscripció ibèrica.

estat d'una qualitat superior. El seu nom deriva de la Campània, regió del sud d'Itàlia on en època romana republicana es trobaven els principats obradors dedicats a la seva producció. Aquesta identificació ens ofereix també una datació: la peça fou emprada en algun moment entre les acaballes del s. II i començaments del s. I a.C.

Una vegada arribats a aquest punt ens podem centrar en la inscripció, formada per quatre signes ibèrics. Cal dir que una

”

La peça de ceràmica campaniana s'hauria fet servir entre les acaballes del segle II i inicis del I a.C.

vegada més Joan Flaquer va tenir molt bona intuïció perquè en la seva lacònica nota ja dona una lectura de la inscripció: ba-i-o-e. Només hi ha un error en el tercer signe i actualment llegim la inscripció com baise. La lectura és prou segura perquè ens ofereix un nom de persona abreviat que trobam en altres deu inscripcions ibèriques procedents de l'actual Catalunya sudpirinenca (Empúries, Pineda de Mar), la Franja (Fraga) i, especialment, del País Valencià (Sagunt, Sinarcas, Yátova i Utiel). Malgrat que l'ibèric és una llengua que no ha estat desxifrada, fa temps ja que els estudiosos coneixen que per a crear antropònims

Finalment ens hem de demanar què fa un nom ibèric en un fragment de ceràmica de procedència italiana que, per paga, ha estat trobat a So na Caçana. Encara que la resposta no és senzilla, hi ha altres inscripcions (d'un signe o dos com a molt) en altres fragments de ceràmica campaniana trobats a Menorca. En principi podem interpretar aquests tipus de grafits com a marques de propietat i/o comerciant (qui identificaria d'aquesta manera els seus lots, que viatjaven amb d'altres en un mateix vaixell). Això fa pensar que molt probablement hi havia mercaders ibers que feien d'intermediari entre aquests productes i la nostra illa. De fet, no només es produïen a Itàlia, sinó que també hi havia tallers que els imitaven a la Península Ibèrica. És simplement una hipòtesi que pretén explicar la presència d'aquesta escriptura i llengua en una illa en què sembla que l'ibèric no es parlava.

Manuel Gómez-Moreno i la seva genial idea

Encara que no podem entendre a dia d'avui la llengua ibèrica (com passa amb altres llengües i escriptures de l'antiguitat), el granadí Manuel Gómez-Moreno

(noms de persona) els ibers empraven una sèrie d'elements normalment bisil·làbics que s'anaven ajuntant entre ells per a formar noms compostos de dos elements. Justament baise és un d'aquests elements i així el trobam formant part de noms com baisebilos o ultibaiser. Per això mateix fa mal dir si la inscripció de So na Caçana està sencera i, per tant, és una abreviatura d'un nom més llarg o és que la inscripció és només un fragment de la original. Val a dir que en l'altra cara de la mateixa peça hi ha un segon grafít, en què el notari Flaquer va voler llegir, amb dubtes, i-b-e. En aquest cas, però, no es pot bandejar que enlloc d'una seqüència de tres signes lligats tinguem una altra casta de marca.

(1870 – 1970) va ser capaç de culminar el desxiframent de l'escriptura emprada majoritàriament per a notar aquesta llengua el 1943 (casualment l'any de la troballa menorquina per part de Flaquer, qui en la seva nota ens mostra estava al dia de tot). Per a fer-ho, va copsar perfectament que el sistema d'escriptura ibèric tenia massa lletres i que per tant no podia ser un alfabet en què cada lletra representa un so, sinó que havia de ser un semisil·labari en què pel que fa a les consonants oclusives cada signe representa una síl·laba del tipus consonant més vocal (ka, ke, ki, ko, ku), com és el cas del primer signe del grafít de So na Caçana (ba).